# BADIIY TARJIMA: OBRAZ, USLUB VA MUALLIF INDIVIDUAL USLUBINI SAQLASH

*Muallif: Andijon davlat chet tillari instituti*
*Xorijiy filalogiya va turizm fakulteti*
*Tarjima nazariyasi va amaliyoti (ingliz tili) yo'nalishi*
*101-guruh talabasi* ***Sodiqjonova Malikaxon Abdulatif qizi.***

**Annotatsiya**

Maqolada badiiy tarjimada obraz, uslub va muallifning individual uslubini saqlash muammosi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Badiiy tarjimaning axborot beruvchi tarjimadan farqi, tarjimonning ijodiy mas'uliyati, obrazli vositalar (metafora, qiyos, frazeologizm, realiya)ni qayta yaratish usullari hamda leksik tanlov, sintaksis, ritm va ohang orqali uslubiy ekvivalentlikka erishish yo'llari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muallif uslubini saqlash so'zma-so'z moslik emas, balki asarning estetik ta'sirini boshqa tilda qayta yaratishni talab qiladi.

**Kalit so'zlar:** *badiiy tarjima, obraz, uslub, individual uslub, ekvivalentlik, realiya, domestikatsiya, forenizatsiya.*

**Abstract**

The article examines, from both theoretical and practical perspectives, the problem of preserving imagery, style and the author's individual style in literary translation. It discusses how literary translation differs from informative translation, the translator's creative responsibility, ways of recreating figurative devices (metaphor, simile, idiom, culture-specific items), and ways of achieving stylistic equivalence through lexical choice, syntax, rhythm and tone. The study concludes that preserving an author's style requires not word-for-word correspondence but the recreation of the work's aesthetic effect in the target language.

**Keywords:** *literary translation, imagery, style, individual style, equivalence, culture-specific items, domestication, foreignization.*

**Аннотация**

В статье в теоретическом и практическом аспектах рассматривается проблема сохранения образности, стиля и индивидуального стиля автора в художественном переводе. Анализируются отличие художественного перевода от информативного, творческая ответственность переводчика, способы воссоздания образных средств (метафора, сравнение, фразеологизм, реалия), а также пути достижения стилистической эквивалентности через лексический выбор, синтаксис, ритм и интонацию. Делается вывод, что сохранение авторского стиля требует не буквального соответствия, а воссоздания эстетического эффекта произведения средствами переводящего языка.

**Ключевые слова:** *художественный перевод, образ, стиль, индивидуальный стиль, эквивалентность, реалия, одомашнивание, очуждение.*

**Kirish**

Tarjima xalqlar o‘rtasidagi madaniy aloqaning asosiy vositasidir. UNESCO yuritadigan «Index Translationum» bazasida 1979-yildan beri ikki million atrofidagi tarjima kitobi qayd etilgan, eng ko‘p tarjima qilinadigan manba til esa ingliz tilidir [1]. R. Yakobson tarjimani uch turga (intralingval, interlingval, intersemiotik) ajratgan [2]; badiiy tarjima ular ichida eng murakkabi, chunki unda ma’no bilan birga obraz, uslub va estetik ta’sir ham ko‘chirilishi kerak.

Bu muammo tarjimashunoslikda uzoq tarixga ega. F. Shleyermaxer tarjimonning ikki yo‘lini ajratgan: o‘quvchini muallifga yaqinlashtirish yoki muallifni o‘quvchiga yaqinlashtirish [3]. E. Nayda dinamik ekvivalentlik g‘oyasini [4], L. Venuti esa domestikatsiya va forenizatsiya tushunchalarini ilgari surdi [5]. Rus tarjimashunosligida K. Chukovskiy [6] va G. Gachechiladze [7], o‘zbek

tarjimashunosligida G‘. Salomov [8] va I. G‘afurov [9] bu masalaga alohida e’tibor qaratgan.

Shunga qaramay, amalda tarjima ma’noni to‘g‘ri berib, muallifning ovozi va o‘ziga xos uslubini yo‘qotib qo‘yishi ko‘p uchraydi. Maqolaning maqsadi — badiiy tarjimada obraz, uslub va muallif individual uslubini saqlash yo‘llarini aniqlash va tarjimon uchun amaliy tavsiyalar berish. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy va stilistik tahlil usullaridan foydalanildi.

**1. Badiiy tarjimada obraz muammosi**

Badiiy asarda «obraz» ikki ma’noda uchraydi: birinchidan, personaj, tabiat manzarasi yoki voqelikning umumlashgan badiiy tasviri sifatida; ikkinchidan, til darajasida — metafora, o‘xshatish, epitet, frazeologizm kabi tasviriy vositalar sifatida. Tarjimon har ikkala darajada ham «ko‘rinadigan» tasvirni saqlashi kerak. P. Nyumark metaforani tarjimaning eng murakkab muammolaridan biri deb hisoblaydi va uni qayta yaratishning bir necha yo‘lini ko‘rsatadi: bir xil obrazni saqlash, tarjima tilidagi mos obrazga almashtirish, metaforani o‘xshatishga aylantirish yoki uni ma’noviy izohga o‘tkazish [10].

Masalan, ingliz tilidagi «It is raining cats and dogs» iborasini so‘zma-so‘z «mushuk va itlar yog‘moqda» deb o‘girish o‘zbek o‘quvchisida ma’noni emas, g‘alati kulgi uyg‘otadi. Bunday o‘rinda «chelaklab quymoqda» kabi tarjima tilining o‘z obrazi bilan almashtirish mumkin: ma’no va ta’sir saqlanadi, biroq asl obraz o‘zgaradi. Demak, tarjimon har safar nimani birinchi o‘ringa qo‘yishini hal qilishi kerak: obraz manbasini yoki uning ta’sirini. Agar iborada personajning nutqiy xarakteri yoki davr ruhi ifodalangan bo‘lsa, almashtirish zarar keltirishi mumkin.

Obrazlilikning alohida qatlamini realiyalar — muayyan xalq hayoti, urf-odati va tarixiga xos tushunchalar tashkil qiladi. Tarjimashunoslikda ularni uzatishning asosiy usullari sifatida transliteratsiya (so‘zni saqlab, izoh berish), kalka, tavsifiy

tarjima va analog tanlash ko‘rsatiladi [11; 12]. Masalan, «choyxona», «mahalla» yoki «ko‘ngil» kabi so‘zlar boshqa tilda to‘liq ekvivalentga ega emas: ularni oddiy «teahouse», «neighborhood», «heart» deb berish milliy kolorit va ma’no qatlamini yo‘qotadi. Shuning uchun badiiy tarjimada realiyani saqlash, kontekstda tushuntirish yoki qisqa izoh berish muvozanati muhim.

**2. Uslub va uning tarjimada qayta yaratilishi**

Uslub — asarda tilning tanlanish va uyushtirilish tarzi. U bir necha darajada namoyon bo‘ladi: leksik (so‘z tanlash, arxaizm, jargon, so‘zlashuv qatlami), sintaktik (gap uzunligi, qo‘shma gaplar, takror, inversiya), fonetik-ritmik (tovush takrori, vazn, qofiya) hamda kompozitsion (naql usuli, dialog va tasvir nisbati). S. Basnett tarjimani faqat til ko‘chirishi emas, balki madaniyatlararo muloqot deb qaraydi va uslubiy qarorlar har doim madaniy kontekst bilan bog‘liqligini ta’kidlaydi [13].

She’riy tarjimada uslub masalasi ayniqsa keskin ko‘rinadi, chunki shakl bu yerda ma’noning ajralmas qismi. A. S. Pushkinning «Yevgeniy Onegin» asari o‘ziga xos 14 misrali «Onegin bandi»da yozilgan; uni tarjima qilishda ritm va qofiyani saqlash yoki ulardan voz kechish tarjimon uchun tub tanlov hisoblanadi. V. Nabokov inglizcha tarjimasida shakl ustidan ma’noning aniqligini afzal ko‘rib, asarni deyarli so‘zma-so‘z va keng izohlar bilan berdi [14]; bu yondashuv ma’noni aniq yetkazsa-da, she’riy ta’sirni susaytirishi uchun tanqid qilingan. Aksincha, vazn va qofiyani saqlashga intilgan tarjimalar ba’zan ma’no aniqligidan chetga chiqadi. Bu misollar uslubiy ekvivalentlikka erishishda mutlaq usul yo‘qligini, har bir qaror kompromiss ekanini ko‘rsatadi.

**3. Muallifning individual uslubini saqlash**

Individual uslub — yozuvchining boshqalardan ajratib turadigan til va tasvir tamoyillari majmuasi: o‘ziga xos so‘z tanlash, gap qurilishi, ritm, ohang, kinoya va

bosh mavzularga munosabat. Tarjimon uchun asosiy vazifa shu «qo‘l yozuvi»ning dominantasini aniqlash va uni tarjimada ham ustuvor qilib saqlashdir. Masalan, E. Xemingueyning «aysberg» tamoyili bo‘yicha yozilgan nasri qisqa, sodda, ko‘pincha bog‘lovchi bilan ulangan gaplardan iborat bo‘lib, ma’no ko‘p jihatdan «matn ostida» qoladi [15]. Bunday matnni tarjimon go‘zal, to‘liq va izohli jumlalar bilan «yaxshilasa», muallif uslubi buziladi. Aksincha, M. Prust yoki Dj. Joysning uzun, murakkab sintaksisini «ravonlik» uchun mayda gaplarga bo‘lib yuborish ham uslubiy xiyonatga aylanadi.

Milliy adabiyotimizdan Abdulla Qodiriy nasrini misol qilish mumkin: unda xalq og‘zaki ijodidan olingan ibora va maqollar, eski turkiy qatlam, mayda maishiy tafsilotlar va dialoglarning jonli ohangi uyg‘unlashgan. Bunday matnni boshqa tilga o‘girishda tarjimon bir tomondan o‘quvchi uchun tushunarlilikni, ikkinchi tomondan matnning tarixiy va milliy ruhini saqlashi lozim. Venuti ta’kidlaganidek, tarjimonning «ko‘rinmasligi» — ravon va tabiiy o‘qilish — asl nusxaning o‘zgacha tabiatini yashirishi mumkin [5]. V. Benyamin esa tarjimaning vazifasini asl nusxaning «qayta hayoti»ni ta’minlashda ko‘rgan [16]. Demak, individual uslubni saqlash tarjimondan ham sadoqat, ham o‘z tilining imkoniyatlarini ijodiy ishlatish mahoratini talab qiladi.

### 4. Uslubiy ekvivalentlikka erishish yo‘llari

Tahlil va tarjimashunoslik adabiyotlari asosida tarjimon uchun quyidagi amaliy yo‘nalishlarni tavsiya etish mumkin:

• Tarjimadan oldin asl nusxani uslubiy jihatdan tahlil qilish: muallifning gap uzunligi, so‘z qatlami, ritm, takror va ohang xususiyatlarini aniqlash hamda uslubiy dominantani belgilash.

• Obrazli vositalarni «bir xil so‘z» emas, «bir xil ta’sir» tamoyili bo‘yicha qayta yaratish; obrazni almashtirishda uning personaj xarakteri va davr ruhiga mosligini tekshirish.

• Leksik tanlovda tarjima tilining mos uslubiy qatlamini (so‘zlashuv, kitobiy, arxaik, shevaviy) tanlash; personajlar nutqidagi farqni saqlash.

• Sintaksis va tinish belgilarini muallif ritmiga mos tutish: qisqa gaplarni uzaytirmaslik, uzun davrali jumlalarni ixtiyoriy bo‘laklamaslik.

• Realiyalarda izoh va transliteratsiya muvozanatini saqlash: matn oqimini buzmaydigan qisqa izoh yoki kontekstual tushuntirishdan foydalanish.

• Tayyor tarjimani ovoz chiqarib o‘qish va asl nusxa bilan ritm va ohang jihatidan solishtirish, kerak bo‘lsa, tahrirchi va muallif uslubini biluvchi mutaxassis bilan maslahatlashish.

Bu yo‘nalishlar tarjimonni asl nusxaga sodiq, shu bilan birga tarjima tilida tabiiy va jonli matn yaratishga yo‘naltiradi.

**Xulosa**

Badiiy tarjimada obraz, uslub va muallifning individual uslubini saqlash bir-biri bilan chambarchas bog‘liq jarayon bo‘lib, uning muvaffaqiyati tarjimonning ijodiy mahorati, til hissi va tahliliy tayyorgarligiga bog‘liq. Birinchidan, obrazni tarjima qilishda asosiy mezon so‘z moslik emas, balki asl nusxadagi estetik ta’sirni qayta yaratish bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, uslub leksik, sintaktik, ritmik va kompozitsion darajalarda birgalikda ko‘rib chiqilishi lozim; she’riy tarjimada esa shakl va mazmun o‘rtasidagi kompromiss alohida e’tibor talab qiladi. Uchinchidan, muallif individual uslubining dominantasini aniqlash va uni tarjimada saqlash tarjimonning «o‘z ovozi»ni asl muallif ovozi ustidan ustun qo‘ymasligini anglatadi. Kelgusi tadqiqotlarda o‘zbek tilidan jahon tillariga va jahon tillaridan o‘zbek tiliga qilingan aniq tarjimalarni solishtirma tahlil qilish nazariy xulosalarni amaliy materiallar bilan boyitishga xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar**

1. UNESCO. Index Translationum — World Translation Statistics (xalqaro tarjimalar bibliografik ma’lumotlar bazasi). https://www.unesco.org/xtrans/ (kirish: 2026).

2. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation // On Translation / Ed. R. A. Brower. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1959. P. 232–239.

3. Schleiermacher F. Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens. 1813 (Berlin Fanlar akademiyasidagi ma’ruza).

4. Nida E. A. Toward a Science of Translating. Leiden: E. J. Brill, 1964.

5. Venuti L. The Translator’s Invisibility: A History of Translation. London; New York: Routledge, 1995.

6. Чуковский К. И. Высокое искусство. М.: Советский писатель, 1968.

7. Гачечиладзе Г. Р. Введение в теорию художественного перевода. Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 1970.

8. Salomov G‘. Tarjima nazariyasiga kirish. Toshkent, 1978.

9. G‘afurov I. Tarjima tashvishlari. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1980.

10. Newmark P. A Textbook of Translation. New York; London: Prentice Hall, 1988.

11. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высшая школа, 1990.

12. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974.

13. Bassnett S. Translation Studies. London: Routledge, 1980 (keyingi nashrlar bilan).

14. Nabokov V. Eugene Onegin: A Novel in Verse by Aleksandr Pushkin. Translated from the Russian, with a Commentary. New York: Bollingen Foundation (Pantheon Books), 1964.

15. Hemingway E. Death in the Afternoon. New York: Charles Scribner's Sons, 1932.

16. Benjamin W. Die Aufgabe des Übersetzers. Heidelberg: Richard Weissbach, 1923 (inglizcha: The Task of the Translator // Illuminations. New York: Schocken Books, 1969).